

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ЧИ ПІКЛУВАННЯ

CHARACTERISTICS OF INITIATING A PRE-JUDICIAL INVESTIGATION INTO MALICIOUS FAILURE TO FULFILL DUTIES OF CARE FOR A CHILD OR PERSON WHOSE GUARDIANSHIP OR CARE IS ESTABLISHED

Кривокурс О.Г., викладач кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Успішне виконання завдань кримінального провадження, які встановлені Кримінальним процесуальним Кодексом України, під час досудового розслідування значною мірою забезпечується належною організацією та прийняттям відповідних рішень на початковому етапі розслідування кримінального провадження. Саме на початковому етапі розслідування слідчим проводиться комплекс заходів, пов'язаний з аналізом отриманої інформації, за результатами якого приймаються важливі процесуальні рішення щодо правової кваліфікації обставин та подій, викладених в заявах (повідомленнях), висувуються версії, приймаються рішення, зокрема про проведення першочергових слідчих (розшукових) дій та про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі - ЄРДР). Прийняті процесуальні і тактичні рішення на початковому етапі розслідування впливають на хід розслідування в подальшому.

Кримінально-процесуальним законодавством не регламентовано стадії досудового розслідування, у зв'язку з чим, серед вчених криміналістів та теоретиків кримінального процесу точаться дискусії та виникають суперечки. Існують різні підходи щодо поняття, визначення меж початкового етапу та притаманних йому рис.

Стаття присвячена дослідженню особливостей, притаманних початковому етапу досудового розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. У роботі проведено аналіз різних підходів щодо початкового етапу досудового розслідування, визначено його структуру, межі та складові елементи.

На основі проведеного аналізу судово-слідчої практики визначено та розкрито специфічні риси, які притаманні початковому етапу розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, досліджено джерела надходження інформації про вчинений злочин, проведено аналіз приводів і підстав початку досудового розслідування та обставин, які необхідно враховувати під час початку розслідування. Крім цього, досліджено типові проблемні питання, з якими стикаються слідчі на початковому етапі розслідування злочинів даної категорії.

Ключові слова: початок досудового розслідування, кримінальне провадження, злочин, дитина, опіка, піклування, батьки, опікуни, піклувальники, ЄРДР.

The successful performance of the tasks of criminal proceedings, which are established by the Criminal Procedure Code of Ukraine, during the pre-trial investigation is largely ensured by proper organization and the adoption of relevant decisions at the initial stage of the investigation of criminal proceedings. It is at the initial stage of the investigation that the investigators carry out a set of measures related to the analysis of the received information, based on the results of which important procedural decisions are made regarding the legal qualification of the circumstances and events described in the statements (messages), versions are put forward, decisions are made, in particular, on the conduct of primary investigators (investigative) actions and about entering information into the Unified Register of Pretrial Investigations. Procedural and tactical decisions taken at the initial stage of the investigation affect the course of the investigation in the future.

Criminal procedural legislation does not regulate the stages of pre-trial investigation, and in connection with this, discussions and disputes arise among criminologists and theoreticians of the criminal process. There are different approaches to the concept, definition of the boundaries of the initial stage and inherent features that are characteristic of this stage.

The article is devoted to the study of the features inherent in the initial stage of the pre-trial investigation of malicious failure to fulfill the duties of caring for a child or a person for whom guardianship or guardianship has been established. The work analyzes various approaches to the initial stage of the pre-trial investigation, its structure, boundaries and constituent elements.

On the basis of the analysis of the judicial and investigative practice, the specific features inherent in the initial stage of the pre-trial investigation of the malicious failure to fulfill the duties of caring for a child or a person for whom custody or guardianship has been established have been determined and revealed, the sources of information about the committed crime have been investigated, the reasons have been analyzed and the grounds for starting a pre-trial investigation and the circumstances that must be taken into account when starting an investigation. In addition, typical problematic issues faced by investigators at the initial stage of investigation of crimes of this category were investigated.

Key words: initiation of pre-trial investigation, criminal proceedings, crime, child, guardianship, guardianship, parents, guardians, custodians, ERDR.

Кримінальним процесуальним кодексом України, в ч. 1 ст. 214 «Початок досудового розслідування» зазначається, що слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань [1].

Даною нормою, законодавець закріплює формальне (юридичне) вираження початку досудового розслідування, що полягає у внесенні відомостей до ЄРДР. Проте, для прийняття рішення про внесення відомостей до реєстру, слідчому необхідно провести аналіз отриманої інформа-

ції, в ході чого з'ясувати, чи мають обставини, викладені в заяві чи повідомленні, ознаки складу злочину, яка його кримінально-правова кваліфікація, зробити висновок про ймовірні способи вчинення злочину.

Варто наголосити, що заява чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення не надходить безпосередньо до слідчого, який приймає рішення про початок досудового розслідування, оскільки відповідно положень Наказу МВС № 100 від 08.02.2019 за рішенням керівника органу (підрозділу) поліції або особи, яка виконує його обов'язки, відомості про виявлене кримінальне правопорушення уповноважена службова особа реєструє в ІТС ПНП (журнали ЄО в разі тимчасової відсутності технічних можливостей унесення таких відомостей до ІТС ПНП) та невідкладно, але не пізніше 24 годин реєстрації передаються до органу досудового розслідування для внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань або

передання цих відомостей до органів (підрозділів) поліції нижчого рівня та їх внесення до ЄРДР [2].

Таким чином, заяви й повідомлення спочатку надходять до чергової частини органу Національної поліції, після чого матеріали направляються для прийняття відповідного рішення до слідчого. При цьому, законодавцем встановлюється строк прийняття рішення про початок досудового розслідування 24 години, який вираховується не з моменту отримання слідчим матеріалів, а з моменту реєстрації заяви або повідомлення черговою частиною. Факт внесення слідчим відомостей до ЄРДР не є початком досудового розслідування, оскільки відомості внесені слідчим повинні бути підтверджені керівником органу (підрозділу) досудового розслідування. В результаті чого, рішення про початок досудового розслідування слідчим приймається в умовах значного дефіциту часу, що не дозволяє оцінити ситуацію та призводить до помилкових рішень на початковому етапі досудового розслідування.

Як вважає І. В. Пиріг, до характерних ознак початку досудового розслідування відносяться наступні: недостатня інформативність; велика кількість версій, що потрібно перевіряти; дефіцит часу на проведення слідчих (розшукових) дій, що загалом впливає на формування його завдань та функцій, виконання яких є підґрунтям для подальшого успішного розслідування [3, с. 165]. Ці ознаки притаманні й провадженням про злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Досліджуючи проблемні питання початкового етапу досудового розслідування, І. В. Чурикова обґрунтовано зазначає, що відрізок часу, з моменту отримання відомостей, які можуть свідчити про факт вчинення злочину і до моменту внесення відомостей до ЄРДР, є прихованою стадією порушення кримінального провадження та є самостійною стадією кримінального процесу [4, с. 229].

З моменту надходження інформації і до внесення відомостей до ЄРДР на практиці може проводитись низка дій, зокрема відбираються письмові пояснення від особи, яка звернулася із заявою або повідомленням, інших осіб (які надалі, після внесення відомостей до ЄРДР, можуть бути допитані як свідки, потерпілі), направлення на місце події слідчо-оперативної групи, для перевірки інформації, яка викладена в повідомленні, під час чого слідчим може проводитись огляд місця події.

Таким чином, на нашу думку, початок досудового розслідування необхідно розглядати як окрему стадію досудового розслідування кримінального провадження, яка починається з моменту отримання інформації й закінчується реєстрацією слідчим (іншою посадовою особою, яка наділена такими повноваженнями) вказаних відомостей в ЄРДР та підтвердження реєстрації керівником органу (підрозділу) досудового розслідування.

Як нами було зазначено вище, моментом початкового етапу досудового розслідування вважається отримання інформації про вчинене кримінальне правопорушення, у зв'язку з чим, пропонуємо розглянути типові джерела надходження такої інформації, під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

На початку дослідження джерел інформації варто зазначити, що відповідальність за вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, передбачена ст. 166 КК України [5].

Відповідно п. 1 ч. 1 ст. 477 КПК України, злочин, передбачений ст. 166 КК України не відноситься до проваджень, досудове розслідування щодо яких проводиться у формі приватного обвинувачення, тобто проваджень, досудове розслідування яких може бути розпочато лише на підставі заяви потерпілого [1].

Відповідно ч. 1 ст. 214 КПК України, джерелами інформації є заява, повідомлення про вчинене кримінальне пра-

вопорушення, самостійне виявлення слідчим з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [1].

Натомість, Наказом МВС № 100, встановлені наступні джерела інформації про кримінальні правопорушення, а саме:

1) заяви (повідомлення) осіб, які надходять до органу (підрозділу) поліції, особи, уповноваженої на здійснення досудового розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень);

2) самостійно виявлені слідчим (дізнавачем) або іншою посадовою особою органу (підрозділу) поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення;

3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні;

4) інше [2]. Таким чином, перелік джерел інформації про кримінальні правопорушення досліджуваної нами категорії не є вичерпним. При цьому, законодавець не надає роз'яснення, що необхідно розуміти під поняттям «інше джерело», що може дати підґрунтя для зловживання з боку посадових осіб, уповноважених на прийняття таких рішень.

Аналізуючи матеріали кримінальних проваджень, про злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, до основних джерел надходження інформації можна віднести:

1. Повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення. Джерелами інформації про вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України можуть виступати повідомлення, які надходять від посадових осіб органів місцевого самоврядування, соціальних служб, служби у справах дітей. Посадовими особами перелічених служб, в ході виконання покладених на них обов'язків щодо захисту прав дітей, в межах своїх повноважень, фіксуються факти, які можуть свідчити про неналежне виконання обов'язків по догляду за дитиною. Про такі випадки складаються відповідні акти обстеження умов проживання потерпілого або інша документація (офіційні попередження тощо), яка направляється для подальшого розгляду до органів Національної поліції. На підставі звернень перелічених посадових осіб може бути прийнято рішення про внесення відповідних відомостей до ЄРДР. В сучасних умовах, все частіше, до ЄРДР вносяться відомості на підставі повідомлень засобів масової інформації. Непоодинокими є випадки звернення з усними повідомленнями (як правило шляхом повідомлення телефоном на лінію «102»). Такі повідомлення надходять від сусідів потерпілого, осіб з числа найближчого оточення (друзів, знайомих) потерпілого. Також з повідомленнями про вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України, звертаються представники адміністрації навчального закладу, де навчається потерпіла особа. У випадках виявлення у потерпілого значних розладів здоров'я, які становлять загрозу життю потерпілого або можуть призвести до інвалідності потерпілого, ініціаторами звернень виступає персонал закладів МОЗ. В разі встановлення фактів неналежного догляду за новонародженою дитиною, або повного чи часткового ігнорування порад сімейного лікаря щодо догляду за дитиною, сімейні лікарі звертаються з повідомленнями до посадових осіб Національної поліції;

2. Самостійне виявлення слідчим або іншою посадовою особою органу (підрозділу) поліції з будь-якого джерела обставин кримінального правопорушення. Досить поширене джерело інформації про вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. На практиці типовими є ситуації, де слідчий розпочинає досудове розслідування за фактом іншого кримінального правопо-

рушення, наприклад смерті потерпілого, тобто злочину, передбаченого ст. 115 КК України – умисне вбивство, або спричинення тяжких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень. В ході досудового розслідування слідчим встановлюється, що причиною настання смерті (або отримання тілесних ушкоджень потерпілого є травми, які були отримані потерпілим внаслідок неналежного виконання обов'язків по догляду за дитиною (це можуть бути нещасний випадок під час відпочинку на водоймі, падіння з вікон квартири, недотримання правил пожежної безпеки, внаслідок чого потерпілий отримав опіки, ураження електричним струмом тощо). Після виявлення в діях батьків (опікунів чи піклувальників) ознак, які можуть свідчити про вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України, слідчий доповідає рапортом, про виявлення в ході проведення досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 115 КК України, керівнику органу поліції. Рапорт реєструється в черговій частині органу Національної поліції, йому присвоюється реєстраційний номер, після чого слідчий вносить відомості до ЄРДР та розпочинає розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України. Нерідко ініціаторами початку досудового розслідування виступають працівники ювенальної превенції Національної поліції України, дільничні офіцери поліції, поліцейські офіцери громади, які виявляють факти вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. Після виявлення таких фактів посадові особи вказаних служб, з метою підтвердження (або спростування інформації) збирають матеріал, під час чого проводять опитування осіб, долучають копії протоколів про притягнення батьків до адміністративно-правової відповідальності за ст. 184 КУпАП, матеріали, які характеризують особу злочинця та/або потерпілого, акти та інші документи органів соціальних служб та інше. Після чого посадові особи звертаються з рапортом (до якого долучають отримані матеріали), після реєстрації якого матеріали надходять до слідчого.

3. Звернення з письмовими заявами до посадових осіб органів національної поліції. Таке джерело інформації в контексті досліджуваного нами питання є не досить розповсюдженим, проте трапляються випадки таких звернень. Як правило письмові звернення надходять від близьких родичів потерпілої особи, зокрема від бабусь та дідусів. Нерідко з заявами про злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною звертається батько (мати) дитини, в разі коли батьки розлучені і дитина проживає спільно з одним із батьків. Характерною ознакою є те, що випадки самостійного звернення потерпілого із заявою про вчинення злочину відносно нього на практиці практично відсутні. Це пояснюється тим, що потерпілі в силу свого малолітства або фізичних вад не можуть звернутись до органів Національної поліції з письмовою заявою про вчинення кримінальне правопорушення щодо нього.

Прийняття рішення про початок досудового розслідування (внесення відомостей до ЄРДР) передуює встановлення наявності приводів та підстав. Кримінальний процесуальний кодекс України не розкриває поняття приводів та підстав початку досудового розслідування. Така ситуація породжує численні дискусії серед науковців. В даному контексті, В. Г. Дрозд до приводів початку досудового розслідування пропонує відносити: 1) заяви про вчинення кримінальне правопорушення; 2) повідомлення про вчинення

кримінальне правопорушення; 3) самостійне виявлення слідчим, прокурором із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [6, с. 270].

Аналізуючи підходи вчених стосовно підстав для початку досудового розслідування, слід розглянути позицію М. А. Погорецького, який зазначає, що підстави для початку досудового розслідування є оціночною правовою категорією, тому наявність таких підстав, а саме обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, визначаються уповноваженою особою в залежності від результатів співставлення наявних даних, що містяться у відповідних приводах до початку досудового розслідування, та ознак злочину [7, с. 96–99].

Аналізуючи такий підхід, можна зробити висновок, що автор фактично пропонує встановлювати наявність чи відсутність підстав початку досудового розслідування на розсуд уповноваженої особи, яка приймає рішення про внесення відомостей до ЄРДР, керуючись результатами, отриманими в ході співставлення наявних даних та ознак злочину. Тобто, в залежності від кожної окремої ситуації підстави початку досудового розслідування можуть різнитись.

Дещо іншим є підхід до визначення підстав початку досудового розслідування запропонований В. В. Вапнярчук, який наголошує, що такі обставини, в першу чергу, повинні підтверджувати наявність таких елементів складу кримінального правопорушення, як його об'єкт і об'єктивної сторони. Для початку досудового розслідування інформація про інші елементи складу кримінального правопорушення є не обов'язковою [8, с. 179].

На нашу думку, більш вдалою є позиція Н. В. Павлової, яка вважає, що якщо йдеться про ознаки кримінального правопорушення, то слід враховувати абсолютно всі, без винятку, елементи його складу. Такий підхід є більш вдалим і дозволяє об'єктивно підійти до прийняття рішення при надходженні до правоохоронних органів інформації про кримінальне правопорушення. Тому, окрім об'єктивної сторони та об'єкта, слід обов'язково враховувати ще й суб'єкта та суб'єктивну сторону, оскільки часто саме ці елементи визначають повне уявлення про наявність чи відсутність ознак кримінального правопорушення [9, с. 467].

Пропонуємо розглянути позицію Верховного суду України, який в Постанові від 30.09.2021 зазначає, що підставою для початку досудового розслідування є не будь-які прийняті та зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, з яких вбачаються вагомі обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, короткий виклад яких разом із прізвищем, ім'ям, по-батькові (найменуванням) потерпілого або заявника, серед іншого, вноситься до ЄРДР [10].

Таким чином, враховуючи позиції науковців та Верховного суду України, можна зробити висновок, про те, що сам факт надходження до правоохоронного органу заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення не може бути беззаперечною підставою для початку досудового розслідування (внесення відомостей до ЄРДР). Інформація викладена в заявах та повідомленнях повинна бути піддана аналізу і тільки після встановлення слідчим приводів і достатніх підстав розпочинається досудове розслідування кримінального правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний сайт Верховної ради України*: веб-сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 20.08.2023).
2. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: Наказ МВС від 08 лют. 2019 р. № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text> (дата звернення 20.08.2023).
3. Пиріг І.В. Поняття та характеристика етапів розслідування в криміналістиці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. 2021. Спеціальний випуск № 2 (115). С. 163–168 (DOI: 10.31733/2078-3566-2021-6-163-168).

4. Чурікова І.В. Початок досудового розслідування у кримінальному процесі України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* № 2. 2013. С. 226–231.
5. Кримінальний кодекс України. *Офіційний сайт Верховної ради України*: веб-сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 21.08.2023).
6. Дрозд В. Г. Окремі питання регламентації початку досудового розслідування в умовах проведення правової реформи. *Підприємство, господарство і право*. № 12. 2017. С. 268–272.
7. Погорецький М.А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103.
8. Вапнярчук В. В. Сутність початку досудового розслідування за новим КПК України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 26. С. 177–186.
9. Павлова Н.В. Особливості початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства. *Науковий вісник ДДУВС*. 2021. Спеціальний випуск № 2. С. 466–471 (DOI: 10.31733/2078-3566-2021-6-466-471).
10. Постанова Верховного суду України від 30 вересня 2021 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109396> (дата звернення 23.08.2023).